

בית משפט מחוזי מרכז - לוד

חובת אב לשאת במזונות ילדיו הקטינים לידי אמם כאשר משמורת הילדים משותפת

עמ"ש 50603-01-14 מיום 06/01/2015

פסק דין

השופט צבי ויצמן

פתח דבר

חובת אב יהודי לשאת במזונות ילדיו הקטינים לידי אמם בעת ששני ההורים חולקים בניהם את זמני שהיית הקטינים בחלקים שווים.

לסוגיה זו אנו נדרשים בערעור שהגישה המערערת על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה בראשון לציון (כב' סגן הנשיא כתוארו אז השופט יעקב כהן) מיום 11.12.13 (תמ"ש 16785-09-12), אשר מצא כי אין לחייב את האב לשאת במזונות הקטינים לידי אמם נוכח העובדה שמתקיימת בניהם חלוקת אחריות הורית שווה ואין פערים משמעותיים בין הכנסותיהם ויכולותיהם הכלכליות.

בפסק דינו ביקש בית משפט קמא לאחוז בעקרונות של שיוויון וצדק חלוקתי ולהשוות באופן מוחלט בין חובות שני ההורים למזונות ילדיהם. לטענת המערערת בית המשפט בפסיקתו סטה שלא כדין מההלכה הקיימת ומהדין הנוהג ומכאן הערעור.

להלן נבחן האם פסיקת בית משפט קמא מתיישבת עם הדין הנוהג, רוצה לומר דינו האישי של המשיב – הוא הדין העברי, וככל שלא כך – האם הנסיבות בנדון מצדיקות סטיה מן הדין הנוהג?

קודם שנבוא לגופם של דברים ונבחן טענות הצדדים, נבקש להקדים דברים אשר יהוו רקע לדיון לו אנו נדרשים.

אקדמות מילין – הדין העברי בסוגיית מזונות הילדים – דין ארכאי או דין חי ונושם ?

"המשפט העברי הוא הנשמה הכללית של האומה הישראלית... המשפט העברי הוא אוצר חי ומפרה, אשר ירשנו מאבותינו... עלינו להגדיל מיום ליום את הכח החיוני, את הכח התרבותי אשר באוצר חיים זה..." (י.ל. הכהן, לשעה ולדור, מוסד הרב קוק, עמ' שצ"ח)

1. לפני כ – 1800 שנה בעיר אושא, ששכנה בין קרית אתא לשפרעם של ימינו, תיקנו חכמי ההלכה היהודית תקנה מהפכנית, וזו לשון התלמוד במסכת כתובות –

”אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא: באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים” (תלמוד בבלי מסכת כתובות דף מט עמוד ב)

אנו אומרים ”תקנה מהפכנית” שכן תקנה זו, אשר קבעה את חבותו של אב לדאוג לילדיו עד גיל בגרות (12 לבנות ו – 13 לבנים), ואשר תוקנה בתקופה שבין ימי מרד בר כוכבא (132-136 לספירה) לימיו של ר' יהודה בר חנינא בראשית תקופת האמוראים (אמצע המאה השלישית לספירה), לא זו בלבד ששינתה את ההלכה היהודית הנוהגת, שהרי קודם לה פסק רבי אלעזר בן עזריה שהיה בן דור יבנה שלאחר חורבן בית שני, כי אין על האב כל חיוב למזונות ילדיו הקטינים, ובלשון המשנה –

” האב אינו חייב במזונות בתו זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה הבנים ירשו והבנות יזונו מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת האב אף הבנות אינן נוזנות אלא לאחר מיתת אביהן” (כתובות ד, ו, והובהר בגמרא כי הדברים מתייחסים לחיוב מזונות כפי בנים ובנות כאחד)

אלא שתקנה זו היוותה אף חידוש עולמי, שכן אותה עת לא נמצאה שיטת משפט שחייבה מי מההורים בחובה ישירה כלפי ילדיו. המשפט הרומי שנהג אותה עת, ואשר חל בעיקרו אף בתחומי ארץ ישראל, הדגיש את שלטון האב וכוחו (Patria Potestas). על פי הדין הרומי שלטון האב במשפחתו היה אבסולוטי וקיצוני, למעשה האב שלט על רכושו של הבן גם לאחר נישואיו של האחרון, האב לא חב מאומה לבנו אלא היה בעל זכויות כלפיו בלבד (פר' ר. ירון, מחקרים במשפט רומי, ירושלים, תשכ”ח, עמ' 3-12 ; מ. ראבילו, על שלטון האב במשפט הרומי ובמשפט העברי, דיני ישראל, תשל”ד, 85-153 ; וכן ראה מאמרו החשוב של ד”ר ז. ורהפטיג, למקורות החובה למזונות ילדים, תחומין א, עמ' 255 בעמ' 262 המתייחס אף לחוקי חמורבי בסוגיה זו וכן ראה מאמרו של יצחק קיסטר, זכויות הורים בילדיהם במשפט העברי, ניב המדרשה, י”ג, תשל”ח- ט הדין בשבטי הערבי ובדין היווני אותה עת). עד כמה שהדבר ישמע מפתיע על עניין זה הייתה גאוותו של העם הרומי, כך מצינו בספר החוקים ליוסטינוס קיסר (בתרגום ד”ר ש. אייזנשטדט), ירושלים, תרפ”ט א, ט עמ' 2 –

”זכות שליטה שיש לנו בילדינו היא מיוחדת לאזרח הרומי, אין לאחרים שליטה בילדים כפי שיש לנו”...

2. אין ספק, איפוא, כי בתקופה שאחר חורבן הבית ועד ימי הביניים המאוחרים, הדין העברי הציג גישה נאורה ומוסרית יותר מגישות משפטיות אחרות שנהגו בעולם. מול הגישה העולמית הנוהגת, המדגישה את זכות ההורים בילדיהם, הציג הדין העברי גישה חדשנית לפיה לאב אין כל זכות בילדיו וכי לילדים יש אישיות משפטית משלהם, נכסים משלהם, ואף יש להם זכויות אותן הם

יכולים לתבוע מהוריהם, וכפי שראינו זכויות הקטינים הורחבו עד כדי זכות לקבל מאביהם את כלכלתם ופרנסתם עד גיל בגרות. וראוי שידע הקורא, חיוב האב – ואנו מדגישים – האב דווקא, במזונות ילדיו, הינו חידוש שהתקבל בתורת העמים אך ורק בעת המודרנית, כך באנגליה הוסדר חיוב האב במזונות ילדיו בראשית המאה ועשרים דווקא בחוק סוציאלי הקרוי – "חוק העניים" Poor Law Act, 1930, כאשר חוק זה היה פיתוחו של Poor Relief Act משנת 1601 שהנהיג לראשונה כפיא משפטית של האב לפרנס את ילדיו (ובדומה ראה בדין האמריקאי Parental Rights and Duties (Including Guardianship, U.N.N.Y, 1968, pp 54-61).

3. אלא מאי, וכאן עיקר הדבר לו אנו נדרשים, מעת שהשתנו הזמנים ונשתנו הטבעים, הפך לכאורה הדין העברי, המוביל במשפט העמים, המתקדם, החדשני – זה שלו משפט הבכורה, לכה הנראה תמוה וארכאי בעיניו של בן זמנינו. הכיצד זה, שואל הוא את עצמו, לעולם נופל הנטל הכלכלי בגידול ילדים דווקא לשכמו של האב? והרי עניינו הרואות, דבר יום ביומו, שהאם עושה לכלכלת התא המשפחתי בדומה לאב, ויותר מכך לא פעם הכנסתה של האם אף עולה על הכנסתו של האב, פעמים שהאם מצליחנית ועשירה והאב בקושי יש לו להוציא את כלכלת יומו, האפשר שגם אז ישא האב, הוא לבדו, במזונות ילדיו, הרי הדברים רחוקים מן השכל ויוצרים תחושה של חוסר צדק והעדר שיוויון? הדברים הולכים ומתחדדים עת נפרדים ההורים ונקבעת אחריות משותפת בהשגחתם על ילדיהם, מחצית הזמן שוהים הקטינים אצל אימם ובמחצית האחרת אצל אביהם, ואם כן בהינתן שכושר השתכרותם ויכולתם הכלכלית של ההורים זהה, נשאלת השאלה – מדוע שיפול הנטל הכלכלי לפרנסתם לשכמו של האב בלבד? אכן שאלה נכבדה.

4. לכאורה היינו יכולים לפטור עצמנו במענה קצר – עניין זה עניינו של המחוקק הוא, מעת שקבע המחוקק כי מזונות הילדים יפסקו על פי דינם האישי של ההורים מוטלת החבות לשכמו של האב, למצער, בכל הקשור לצרכיהם ההכרחיים של הקטינים עד הגיעם לגיל 15 ומי שאין דעתו נוחה מכך יפנה טרונייתו אל המחוקק.

ואולם אנו סבורים שאין די בכך, ראוי להבהיר עניינו של הדין העברי ולהוכיח שיש בו תשובה ראויה לשינוי העיתים והטבעים ולו על מנת שלא תהפוך גבירה לשיפחה ועל מנת שהדין העברי שהוביל במוסריותו ובהוגנותו ואשר המחוקק מצא לנכון להחילו בסוגיה נכבדה זו של מזונות קטינים, לא ייהפך לדין העומד בצילם של דינים הנראים כנכונים והוגנים ממנו נוכח תמורות הזמן. ראוי ליישב את הוראות הדין העברי ולהבהירם על מנת שיהיו "מסכימים אל השכל ואל הסברא", ולא יהפכו לכלי שאין הציבור חפץ להשתמש בו.

בדברים שנביא להלן נבקש להראות ולהוכיח כי גם אם אין הדין העברי מציג לכאורה גישה שיוויונית מוחלטת בסוגיית חלוקתה של חובת המזונות הרי שהוא מציע פתרונות סבירים והוגנים לסוגיה זו אשר יישום זהיר ונכון שלהם יביא על דרך הכלל לתוצאה ראויה שיתרונותיה בצידה, ואפשר שאף עולים הם על יתרונותיה של חלוקה אריתמטית קרה המחלקת באופן מדויק ושווה את תרומתם הכלכלית של שני ההורים לכלכלת ילדיהם הקטינים. הכל כפי שיובהר בהמשך הדברים.

5. וזה כיוון הדברים בו נלך - כידוע בדין העברי מצויות גישות רבות ושונות כמעט בכל סוגיה ועניין, ריבוי דעות זה יש לו את יתרונותיו שלו. בפרשת שפר הבהיר כב' הש' מ. אלון כיצד ניתן "לנצל" עניין זה של ריבוי דעות באופן שיטיב עם ערכי המשפט של שתי השיטות, היהודית והדמוקרטית, כאחד -

"בעולמו של המשפט העברי מצאנו עקרונות-על שאינם שנויים במחלוקת, וחילוקי דעות בעקרונות ובפרטי דינים שונים, וכך אף מצאנו בעולמן של מערכות דמוקרטיות שונות. חילוקי דעות אלה שבתוך כל מערכת ומערכת, יש שמקילים הם על השילוב שבין שתי המערכות ויש שמקשים הם על מציאת הסינתזה, ולא אחת אף עושים אותה לבלתי אפשרית..."

ואולם –

"...דומה, שעקרון העל בפסיקה וההכרעה בסוגיות דן הוא העקרון הפסיקתי שקבע הרדב"ז באחד הנושאים החשובים שבסוגיתנו: ההכרעה צריך ותתקבל על פי הכלל של "דרכיה דרכי נועם", ועל יסוד המטרה ש"משפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא". כך מצוים אנו מכוח הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, על פי תכליתו ומטרתו - עיגון ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית הם המה תשתית היסוד והמטריה הנורמטיבית של המערכת המשפטית במדינת ישראל, ועל פי ערכים אלה יתפרשו עקרונותיה, חוקיה ודיניה" (ע"א 506/88 - יעל שפר, קטינה, באמצעות אמה ואפוטרופסית הטבעית, טלילה שפר נ' מדינת ישראל (1993); וכן ר' מ. אלון, המשפט העברי במשפט המדינה, על המצוי ועל הרצוי, הפרקליט כ"ה (תשכ"ט) ובדומה ראה דבריו של הנשיא, כתוארו אז, אהרון ברק במאמרו: מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, עיוני משפט כרך כד (תש"ס) בעמ' 11)

רצונו לומר - דווקא העובדה כי קיימות דעות חלוקות בסוגיות הלכתיות שונות יש בה לסייע לפתרון התנגשות לכאורית בין ערכים העולים מפסיקת בית המשפט לפסיקת ההלכה וזאת בדרך של אימוץ הגישות ההלכתיות המתיישבות עם הפסיקה האזרחית ועם תמורות העיתים וזאת גם אם הגישה שנאמץ לא תהא הגישה שהובילה עד כה. ככלות הכל היה זה ר' יהודה שאמר בתוספתא עדויות, פרק א', הלכה ד', את הדברים הבאים -

"ר' יהודה אומר לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא שמא תיצרך להן השעה ויסמכו עליהן"

בנדון נציע פרשנות להוראות הדין העברי תוך שאנו בוררים לצורך כך עמדות מבוססות אשר יש בהן לשלב, לטעמינו, בין הנורמות היהודיות והדמוקרטיות כאחת ובכך להקהות עוקצו של הדין ולהפוך העקוב למישור.

6. על מנת שנעשה מלאכתנו נאמנה נבחן להלן את התפתחותו של הדין העברי בסוגיית מזונות הקטינים, ומתוך הבנת תכליתו ומטרתו נוכל ליישם כראוי את הוראותיו, שכן נאמנים עלינו דבריו

של המלומד אברהם חיים פריימן ז"ל, מחללי שיירת הדסה וחוקר המשפט העברי, שכתב באחד ממאמריו-

"רק גישה היסטורית חברתית למקורות המשפט היא שתוליד פרשנות תכליתית מכוונת, שתמצא פתרון לשאלות המשפטיות החדשות המתעוררות לרגל התמורות אשר עברו על עמינו בדורות האחרונים. כשם שהתמורות הכלכליות והחברתיות מצאו בעבר את ביטוי ביצירות משפטיות חדשות, כגון היתר פרוזבול היתר עיסקה וכיוצא ב... כך תפלס אסכולה היסטורית-סוציולוגית במדע משפטנו נתיבות חדשים לפתרון בעיות ימינו..." (א. ח. פריימן, דיני ישראל בארץ ישראל, הובא בספר המשפט העברי ומדינת ישראל בעריכת ד"ר י. בזק, מוסד הרב קוק, עמ' 45)

ביאורו של הדין העברי הנוגע למזונות קטנים

7. כפי שהזכרנו בפתיח לדברינו, רבי אלעזר בן עזריה, בן דור יבנה שלאחר חורבן הבית, סבר שאין אב חייב במזונות ילדיו (משנה כתובות ד,ו), פסיקתו זו של ר' אלעזר בן עזריה הופיעה בתלמוד כחלק ממכלול ההלכות של פרק חמישי במסכת כתובות העוסק בהתחייבויות הדדיות בין איש לאשתו, ואכן בדור שלאחרי כן מצאנו עמדה שונה באשר לחיוב האב במזונות ילדיו אשר אף היא תלתה את חובתו של האב במזונות אלו בקשר המיוחד שבין הקטין לאמו –

"דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש; כדרב אסי, דאמר רב אסי: קטן בן שש יוצא בעירוב אמו" (תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סה עמוד ב)

כלומר בניגוד לדעתו של ר' אלעזר בן עזריה, סבר רבי עולא כי על האב לשאת במזונות ילדיו עד גיל שש. יש לתת את הדעת לכך שדרשתו זו של ר' עולא מצוטטת בגמרא בסוגיה העוסקת בחובת ההנקה המוטלת על האם וענינה באחריות הבעל להוסיף על מזונות אשתו בעת ההנקה. במשך תקופת ההנקה, מלידה ועד גיל שש(!), נחשב הילד כתלוי לגמרי באמו וכחלק בלתי נפרד ממנה וממילא הדיון במזונותיו של הקטין הוא חלק מהדיון במזונות האם בשעת ההיריון וההנקה והדברים מודגשים בניסוחו של הירושלמי לדברים –

"אמר רבי עולא: מתניתא אמרה כן, שיהא אדם זן את בניו קטנים, דתנינן תמן: אם הייתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפים לה על מזונותיה"

עמדה זו של הדין העברי נקל להבין אף בימינו, הקשר בין הקטין לאמו הינו קשר טבעי ואמיץ שלא ניתן להתנכר לו, גם תמורות הזמן אין בהן לכחש ולהמעית בקשר זה, הדין העברי מבקש לשמר ולעודד קשר זה על מנת שלא ינתק מטעמים כלכליים גרידא ומתוך שכך הוא מחייב את האב להוסיף לאם על מזונותיה כל שנדרש לצורך טיפולה בקטין בתקופה זו – חובה זו הינה חובה אבסולוטית, המשפט העברי רואה בו ערך של ממש.

8. ברבות הימים הוסיפו ותיקנו באושא, שיהא אדם זן את ילדיו כשהם קטנים, הווה אומר עד גיל "הבר/בת מצווה". ואולם חכמי התלמוד נותרו במבוכה האם אותה תקנה אכן נתקבעה והתקבלה להלכה –

"איבעיא להו: הילכתא כוותיה, או אין הילכתא כוותיה? (-הלכה כמותו או אין הלכה כמותו?)" (כתובות מ"ט, ב)

מתשובת הגמרא ניתן ללמוד, לכאורה, כי תקנה זו לא התקבלה להלכה שכן הגמרא (כתובות נ, א) מביאה דוגמאות שונות של אבות שלא פרנסו את ילדיהם והובאו לפני בית דין על מנת שזה יחרוץ את דינם, ואולם בית הדין לא כפה עליהם את הדין בכלים המשפטיים הנתונים בידיו, אלא הסתפק בהטחת נזיפות מוסריות כלפיהם. כך כאשר הביאו אב סרבן לפני רב יהודה על מנת שיפסוק את דינו הוא הסתפק בהטחת אשמה מוסרית כנגדו – "יארוד ילדה ואבני מתא שדיא" (התן מוליד ומשליך ילדיו על מנת שיפרנסום בני העיר) וכאשר הביאו אב סרבן לפני רב חיסדא העמיד רב חיסדא את אותו אב על בימה לפני הציבור וקרא כנגדו – "עורבא בעי בניה, וההוא גברא לא בעי בניה" (העורב, שנחשב כעוף אכזרי, דואג לבניו, ואדם זה אינו דואג לבניו).

כלומר רב יהודה ורב חיסדא לא סברו שקיימת חובה משפטית של אב לזון את ילדיו לאחר גיל 6 אלא אך ורק חובה מוסרית או שמא נאמר חובה סוציאלית מדיני הצדקה. גישה זו יסודה בהנחה כי יש עניינים במשפחה שראוי ורצוי שלא לקבעם בנוסחאות ובכבלים משפטיים, שכן מערכת היחסים בתא המשפחתי הינה עדינה ומיוחדת, עיתים דריכת מגפו של הדין על ספֵּו של התא המשפחתי עלולה לגרום נזק תחת שתביא תועלת, לפיכך ראוי להותיר עניינים רבים הנוגעים ליחסים שבתוך המשפחה לדין הטבעי ולתביעת המוסר והרגש.

ואכן במהלך השנים, אחר שקובץ הדין העברי לקודיפיקציה הן ע"י הרמב"ם והן ע"י ר' יוסף קארו, הודגש כי חובת האב למזונות ילדיו הינה אך ורק בתקופת הילדות הראשונה היינו עד גיל 6 ומאידך בתקופת הלימודים בבית הספר, רוצה לומר מגיל 6 ועד לבגרותם (גיל 12 לבנות וגיל 13 לבנים), צוינה החובה כחובה מוסרית שעוגנה בתקנת חכמים, וכך נוסחו הדברים בשולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן עא -

"חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם; ומשם ואילך, זן כתקנת חכמים עד שיגדלו. ואם לא רצה, גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו. ואם לא רצה, מכריזין עליו בצבור ואומרים: פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן אפרוחיו; ואין כופין אותו לזון. במה דברים אמורים, בשאינו אמוד, אבל אם היה אמוד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם, מוציאים ממנו בעל כרחו, משום צדקה, וזנין אותם עד שיגדלו"

את הרציונל לקיומה של חובה מוסרית באשר לחיוב מזונות בין גילאי 6 לבגרות הסביר הרב יהודה ברנדס בסיפרו אגדה למעשה, עמ' 245, באופן הבא –

"על רקע זה ניתן לשער, שבתקופת אושא התחילה להתמסד מערכת החינוך שחייבה את כל הבנים ללמוד בבית ספר. נראה שזו הייתה הסיבה שבגללה התקינו שהאב ימשיך לזון את בנו עד לבגרותם – דהיינו עד גיל "בר מצווה" כדי שרק אז יצאו לעבוד...ההבנה שפרק הזמן של חובת המזונות בתקנת אושא מיועד לאפשר המשך לימודים של הילדים לפני צאתם לשוק העבודה, היא שעמדה בבסיס תקנת אושא התקנה של הרבנות הראשית בשנים הסמוכות להקמת המדינה לאחר את חובת המזונות עד גיל 15"

9. וכאן אנו באים להתפתחות הבאה בדין העברי בסוגיית מזונות הקטינים, התפתחות המהווה תשובה ניצחת לאלו הטוענים כי הדין העברי קופא על שמריו. ובכן, בשנת תש"ד בסמוך להקמת המדינה, התכנסה מועצה מורחבת של הרבנות הראשית ותיקנה מספר תקנות אשר אחת מהן נגעה לעניין חיובו של אב במזונות ילדיו הקטנים מגיל 6 עד הגיעם לגיל 15, וזאת מתוך הבנה שעד לגיל 6 חל חיוב משפטי מוחלט ואבסולוטי על האב לשאת במזונות ילדיו. תכליתה של התקנה הייתה –

"לחייב את האב בחיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות, לפרנס את בנו ואת בנותיו עד הגיל של חמש-עשרה שנה" (תחוקה לישראל עפ"י התורה ח"ג עמ' 120)

בנימוקי התקנה צוין, בין השאר -

"...שבזמן הזה, שאין הילדים יכולים להתפרנס בילדותם אפילו בקושי, ולא עוד שאינם רשאים בכך מצד הציבור כולו; הואיל וילדים כאלה, שהם מחוסרי תלמוד תורה, מדע ותרבות, נעשים מושחתים ומשחיתים את הציבור כולו; והואיל בזמן הזה יש הכרח חיוני ללמד את הבנים עד י"ב או ט"ו שנה, כדי להכשירם לעבודה איזו שהיא ולהיות בחברת הציבור - לכן הרי זה כמי שאין לו במה להתפרנס ממקום אחר בשום אופן, וחייב האב לזונם עד גיל בגרות, שיוכלו להתפרנס מעבודתם... ומגיל זה ומעלה מסור הדבר לראות עיני בית דין - אם האב אמיד והבן אינו יכול להתפרנס משום מקום אחר וכו', מחייבין את האבות לפרנסם מדין צדקה."(שם, עמ' 135)

תקנת הרבנות אומצה ללא סייג ע"י בתי המשפט אשר נתנו לה פירוש מרחיב לפיו תכליתה היא בהרחבת חיובו של אב במזונות ילדיו הקטינים עד לגיל 15 מעיקר הדין, רוצה לומר חבות משפטית מלאה ואבסולוטית במזונות ילדיו הקטינים (ע"א 591/81 פורטוגו נ. פורטוגו, פד"י ל"ו (3) 449; ע"א 1375/93 אביטבול נ. אביטבול, פ"ד נ (1) 215, 219 ורבים אחרים).

10. מהמקובץ שהבאנו עד כה עולה כי המשפט העברי היה ער לתמורות העיתים וחכמי ההלכה מצאו את הדרך לעצב ההלכה ולהתאימה לרוחות הזמן תוך הקפדה על ערכים קבועים ומוטמעים העומדים בבסיס הערכים היהודיים. אין כל סיבה לכך שדווקא עתה יקפא הדין העברי על עומדו ויתן לדין הזר לחלוף על פניו וליטול ממנו משפט בכורה. דומני כי ניתן ליישב את הוראות הדין העברי עם שינוי התפיסות ורוחות הזמן וזאת באמצעות פרשנות ראויה של תכלית תקנת הרבנות הראשית משנת

תש"ד. הבעתי עמדותי זו כבר בפסק דיני בתמ"ש 28050/04 א.ג. נ' א.מ. (2006) וכעת אחדד ואבהיר את הדברים כפי שיפורט להלן.

פרשנות תכליתית של תקנת הרבנות הראשית מתש"ד

11. כאמור, הגישה הרווחת בכל הקשור לתקנת הרבנות הראשית מתש"ד הייתה כי עניינה בקביעת חובת מזונות של אב כלפי ילדיו הקטינים עד גיל 15 מעיקר הדין ולא מדיני צדקה, כך, כדוגמה, הבהיר בית הדין הרבני הגדול במותב הרבנים הראשיים דאז הרב הרצוג והרב עוזיאל -

"מוטעית היא ההנחה כאילו תקנת הרבנות מבוססת על החיוב המוסרי של צדקה גרידא...אלא התקנה בעצמה יוצרת חובה משפטית ועצמאית גמורה, אר איננה נובעת מדיני צדקה כלל, ואינה מוגבלת איפוא על ידי ההיקף המצומצם של דיני הצדקה" (אוסף פסקי דין ורהפטיג, עמ' ק"נ, תיק 1/51/707; משפטי עוזיאל, אהע"ז, חלק א', סי' ב')

ואולם פרשנות זו לא התקבלה על דעת הכל. היו שסברו שאין בכוחה של הרבנות להעצים את דרגת החיוב של אב כלפי ילדיו הקטינים מעבר לחובת הצדקה ולמעשה כל תכליתית של התקנה הייתה ליתן כוח לבית הדין לכפות על החיוב, באם אכן נמצא שהנסיבות מתאימות לחיוב מדין הצדקה, כלומר כאשר יכולתו הכלכלית של האב מאפשרת את תשלום המזונות מחד, ולקטין לא עומדים אמצעים כספיים חלופיים לסיפוק מזונותיו, מאידך.

כך בתביעה שהוגשה לבית הדין הרבני האזורי בת"א - יפו לעיכוב יציאתו של אב את הארץ לצורך הבטחת פירעון מזונות ילדיו, הבהיר בית הדין כי יש לחלק בין חובת אב לילדיו עד גיל שש, שאז החיוב הוא מעיקר הדין וראוי לעכב יציאתו של האב את הארץ, לבין חיוב מזונותיהם של בני שש ומעלה שאף לאחר תקנת הרה"ר אינו דומה לחיוב שלפני גיל שש. וזו לשון הדיינים היושבים בדין -

"אשר לתקנת הרבנות הראשית לא"י משנת תש"ד במזונות ילדים מאחרי שש עד חמש עשרה, לא מוזכר בה חיוב במקרה שיש לילד להתפרנס משלו - ואין לדון על פי תקנה יותר מהמפורש בה. בהקדמתם מסבירים כבוד הרבנים הראשיים לא"י את הצורך בתקנה נוסף לדין צדקה, כי 'סכנות גדולות צפויות להם... אם פרנסתם לא תהיה מובטחת' - וזה שייך רק באין לילד משלו. ולפי זה משמעותה של תקנה זו אינה מעין חיוב שלפני שש, אלא כפייה על החיוב הקיים מתקנת חכמים אחרי שש" (פד"ר ב', עמ' 92-93, תיק תשי"ז/103 (במותב כב' הדיינים גולדשמיט, קולץ ומזרחי)

כך גם במותב בו ישב הרב אלישיב זצ"ל, אשר אף הוא היה חבר בית הדין הרבני הגדול בעת שנתקנה התקנה, נפסק כי "תקנת הרה"ר המחייב לפרנס ילדיו עד גיל חמש עשרה, אינו אלא אם אין להם מקור לפרנסתם והם תלויים בחסדי האב" רצונו לומר - מקורה הנורמטיבי של התקנה הינו בדיני הצדקה ההלכתיים (פסקי דין רבניים חלק ג פס"ד בעמוד 170).

בדרך זו פסק גם בית הדין הרבני הגדול במותב הרבנים הדאיה ואלישיב כי -

”...עיינן בסעי' ג' בתקנות הנ"ל: לפנינו בישראל אע"פ שמעצם הדין לא היו כופין את האב בממונו לזון את בנו ובנותיו הקטנים אלא עד הגיל של שש שנים, היו מכלימים אותו ומכריזים עליו כדי להכריחו לזונם עד שיגדלו. אך בזמנינו לא איכשר דרא לצערנו וכפיה מוסרית אין כוחה יפה כלל וכלל... ואירעו מקרים שהאב התאכזר מרוע לב... ובתי משפט הממשלתיים פטרו אותם על יסוד שהילדים היו למעלה משש. כשטענו מצד הילדים שבדיני ישראל כופין את האב מתורת צדקה אם הוא אמיד, באה התשובה שהחוק הממשלתי אינו יכול להתחשב עם טענה זו... כל המתבונן בצדק ישפוט שהמצב דורש תיקון מתאים. בימינו אלה אפילו ילדים מבוגרים קודם שהגיעו לגיל של חמש עשרה, סכנות מוסריות גדולות צפויות להם אם פרנסתם לא תהי' מובטחת על יסוד משפטי... מתוך הדברים האמורים לעיל יש להניח כי התקנה: לחייב את האב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו לפרנס את בנו ובנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה - היא לילדים כאלה דלית להו מגרמייהו כלום (= אין להם משלהם כלום) והם תלויים בחסדי אביהם ולא בילדים שפרנסתם מובטחת” (פסקי דין רבניים חלק ד עמוד 7; וכן ראה בשו"ת ישכיל עבדי, חלק ו', אה"ע, סימן כ"ח, ס"ק ד' ובמבוא לתשובתו של הרב עובדיה הדאיה כפי שמופיע בשו"ת ישכיל עבדי, חלק ד', אה"ע, סימן ט"ו)

וכך מצאנו אף מפיו של הרב שלמה גורן זצ"ל –

”מזונות ילדים... למעלה מגיל שש, תוקפם הוא מכוח צדקה או תקנה בלבד, כאמור באבן העזר סי' ע"א סעיף א." (הרב שלמה גורן, ערעור תשל"ו-תשל"ז, פד"ר י' 261)

ומפיו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל -

”הבת הגדולה חיובו במזונותיה הוא מדין צדקה” (הרב מרדכי אליהו, תשל"ד/61 פד"ר ט' 352, 354)

רצונו לומר - כל תכליתה של תקנת הרה"ר הינה ליתן לבית הדין כח לכפות על האב את אותו חיוב מוסרי לשאת במזונות ילדיו עד גיל 15 ואולם מקור החובה הינו מדיני הצדקה בלבד.

12. העמדה הנזכרת הושמעה באופן חד וברור אף ע"י הרב שאול ישראלי זצ"ל אשר פסק -

”אכן, כשזה מדין צדקה יש לברר גם את אפשרויותיה של האם, שכן גם האשה מחוייבת מדין צדקה. ובמקרה שגם היא אמידה יש לדון על חלוקה נאותה של חיוב זה שמדין צדקה שעל האב והאם כאחד. במקרה דנן, שהילד כבר למעלה משש, אין החיוב מכוח התקנה אלא מדין צדקה בלבד” (ה.ש- צ.ו.; פסקי דין רבניים חלק ט עמוד 263).

לעניות דעתנו, עמדתו של הרב ישראלי זצ"ל מתיישבת יפה עם עקרון השוויון ויש בה לרפא חלק ניכר מהקשיים העולים מעמדת הדין העברי כפי שהובאה עד כה בפסיקת בתי המשפט ואין כל סיבה מדוע דווקא בתי המשפט האזרחיים ימנעו עצמם מלאחוז בגישה זו כאשר בתי הדין הרבניים, אף בפסקי דין שניתנו לאחרונה, אווזים ונוקטים בה חדשות לבקרים. כך ראה, כדוגמה, פסק דינו של בית הדין הרבני באשדוד במותב הדיינים שמן, צדוק ושלוש בתיק 9741/11 מיום 30.9.14 אשר פרש, בין השאר, את עמדתו של הרב עובדיה יוסף בסוגיה -

"...אמנם מרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ח סימן כב) כתב להוכיח כי התקנה לא באה להפקיע דין צדקה מהאבות המשלמים מזונות לילדיהם, כרחם אב על בנים, אלא רק לכוף על המתאכזרים, וכן מוכח גם בפסקי דין רבניים (חלק ב עמוד 92 ועמוד 298 וחלק ג עמוד 172 וחלק ד עמוד 7 וחלק ה עמוד 336) ולפיכך מזונות הילדים שמעל גיל שש הם בכלל צדקה ואינם חובה מדינא עש"ב...ומהכלל אל הפרט, מאחר שכל ארבעת ילדיו של המבקש הם מעל לגיל שש ונמצא שחייב האב במזונותיהם אינו אלא מדין צדקה, ובהתאם לגדרי צדקה המבוארים בשולחן ערוך יורה דעה... " (הדגשה שלי – צ.ו.)

את הרציונל העומד בבסיס פרשנותה של תקנת הרבנות משנת תש"ד, בדרך שהבאנו לעיל, שהיא, כפי שהבהרנו, חורגת מהפרשנות המקובלת שנתנו לה בתי המשפט עד כה, הנהיר כב' הש' בן ציון גרינברגר בתמ"ש (ירושלים) 2480/04 הנ"ל -

"מאחר ולא נחה דעתם של בתי משפט האזרחיים המנדטוריים משימוש בדיני צדקה כבסיס ליצירת חיוב מזונות בר אכיפה, העדיפו מתקני התקנה לנסח אותה תוך שימוש במונחים של חיוב משפטי עצמאי, כדי שיהיה בר אכיפה ללא עוררין. מסיבה זו קבעו בתקנה את ההשוואה החדשה בין החיוב שלפני גיל שש לחיוב לאחר גיל שש: לא על מנת לקבוע את היקף החיוב ("הוצאות הכרחיות"), אלא כדי לקבוע את כוחו המחייב של החיוב לאחר גיל שש, כפי שחייב האב עד גיל שש תמיד היה בר אכיפה באופן מלא. אם כך נפרש את התקנה, נמצאנו למדים כי התקנה עצמה אינה עוסקת בהיקף החיוב, ואין בה כל הוראה בנושא זה. מכך מתבקשת המסקנה הנוספת, שאם עובר לתקנה חויב האב מגיל שש ואילך על בסיס דין צדקה, נשאר דין זה על כנו, והאב יחויב גם היום על בסיס דיני צדקה. ההבדל בין דין החיוב עד לתקנת תש"ד והדין החל לאחריה אינו אלא שאותו דין צדקה עומד לאכיפה מלאה מכוח התקנה ולא מכוח דיני צדקה עצמם, אשר כאמור לא זכו לאכיפה בבתי המשפט המנדטוריים"

גדר חובת הצדקה בדיני המזונות

13. כעת, אחר שמצאנו כי רבים מגדולי הפוסקים בדור האחרון, דוגמת הרב עובדיה יוסף זצ"ל, הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל, הרב עובדיה הדאיה זצ"ל, הרב שאול ישראלי זצ"ל, הרב שלמה גורן זצ"ל והרב מרדכי אליהו זצ"ל הביעו דעתם כי חיוב האב במזונות ילדיו אחר גיל שש הינו מכח דיני הצדקה, ראוי שנברר את גדר דיני הצדקה בחיוב מזונות ע"פ הדין העברי, האומנם חבה האם ע"פ דיני הצדקה העבריים במזונות ילדיה באופן שווה לאביהם ?

ר' יהונתן איבשיץ, מחכמי אשכנז במאה 17-18 בספרו בני אהובה מבהיר את פסיקת הרמב"ם לענין העדר כפיית אישה לזון ולהניק את ילדיה (הלכות אישות פרק כ"א, הלכה ט"ז) -

"ונראה דודאי אם האשה עשירה כופין את האם לזון בניה דהא כופין על הצדקה ואין לך צדקה יותר מזה. וכופין אותה כמו שכופין על כל הצדקה".

וכן ר' מאיר פוזנר, בן המאה ה-18, בספרו בית מאיר (אבן העזר, פב, ס"ק ה), מבהיר, כי אישה עשירה אינה יכולה להשליך את בניה על הקהל שיפרנסם, אלא היא חייבת בכך.

ומתוך דברים אלו רווחה הדיעה בפסקי הדין של בית-משפט האזרחיים כי מכח דיני הצדקה חבים האב והאם בחיוב זהה. כך נפסק, כדוגמא, מפי השופט קיסטר בע"א 166/66 גולדמן נ. גולדמן (1966) בעמ' 536:

"כלל הוא כי לענין החובה מדין הצדקה שווים איש ואשה, ואב ואם, ומחייבים את כל אחד (או רק אחד מהם) הכל לפי יכולתו של החייב".

ואולם לא ברור כלל ועיקר כי אכן זוהי עמדתו של הדין העברי - עיון מדוקדק בדברי ר' יהונתן איבשיץ והבית מאיר מעלה כי הם כיוונו דבריהם, שהאשה חבה מדין צדקה, דווקא כאשר לא ניתן לגבות את המזונות מהבעל, בין אם נפטר הבעל ובין אם ירד מנכסיו (ראה לענין זה דבריו של שרשבסקי, דיני משפחה, מהדורה רביעית, עמ' 372 וכן ראה מ. קוריאנאלדי, שיויון חובות ההורים בדיני מזונות ילדים, בספרו דיני אישים משפחה וירושה בין דת למדינה מגמות חדשות, הוצאת נבו, עמ' 119).

כך מצאנו את מסקנתו של הרב ג. אקסלרוד במאמרו בחיובי האם במזונות ילדיה, שורת הדין ד' עמ' ס"ו לפיה יש הבדל בין חיוב הצדקה של האם לחיוב הצדקה של האב במזונות ילדים, ובלשונו -

"מרהיטת לשון הרמב"ם ושו"ע, וכמו שפירשו רוב הפוסקים, אין לאם חיוב לפרנס הילדים מדין "קרוב קרוב קודם". אולם יש לה חיוב כללי של צדקה, כמו על שאר עניי ישראל. מה שאין כן האב שיש עליו חיוב מיוחד לפרנס הבן, כשהוא גדול מדין צדקת קרובים" (וראה שם המקורות הרבים שהביא)

ובדומה כתבו המלומדים ד"ר יובל סיני, הרב ד"ר משה בארי והרב יוסי שערבי במאמרם - "חיוב האם במזונות הילדים" מיום 20.12.06 (ניתן לראות בקישור - [http://www.netanya.ac.il/ResearchCen/JewishLaw/AcademicPub/FamilyLaw/Document\(s/opinion_01052006.pdf](http://www.netanya.ac.il/ResearchCen/JewishLaw/AcademicPub/FamilyLaw/Document(s/opinion_01052006.pdf))

"מעיון בדברי הפוסקים עולה המסקנה כי גם אם מוטלת על האם חובה מדין צדקה פחותה היא מחובת האב מדין צדקה, ומכל מקום מימוש חובת האב קודם" (ה.ש - צ.ו.)

14. ואם כן ע"פ הניתוח שניתחנו את עמדת המשפט העברי בעניין מזונות הקטינים הרי שכיום לאחר תקנת הרבנות מתש"ד חובת האב במזונות ילדיו עד גיל 6 הינה חובה מוחלטת ואבסולוטית (כאשר ניתן לרככה בנסיבות חריגות באמצעות דיני היושר העבריים, צימצום הגדרת "הצרכים

ההכרחיים" או צימצום הגדרת "אמידותו" של האב) ואילו מגיל 6 ואילך החובה היא מצד דיני הצדקה המוטלת על האב כחובה עיקרית ו"מוגברת" ועל האם כחובה מישנית, כאשר לצורך קביעת שיעור חבותו של האב אנו בוחנים מכלול שיקולים דוגמת אלו שפורטו בפסק דינו של כב' הש' ב"צ גרינברגר בתמ"ש (י-ס) 2480/04 ב.ס.נ' ג.ג.מ (2006) המאמץ אף הוא את הגישה הפרשנית שהבאנו לעיל של תקנות הרה"ר משנת תש"ד-

"המשמעות הפרקטית של כל האמור: מעל לגיל שש, יש להתחשב במכלול הנסיבות של שני ההורים, כולל הכנסותיהם הפנויות, עלויות ישירות ועקיפות של המצב שנוצר בעקבות הפירוד, המשמעות הכלכלית של המשמורת על ההורה המשמורן מעבר להוצאות המפורטות בתקציבה/תקציבו החודשי, וחלוקת הנטל באופן שוויוני/יחסי על בסיס שכלול כל האמור"

בחינה שכזו תביא אותנו לקביעת חלקו של האב במזונות ילדיו באופן זהיר ומדוד. ודוק, אין מדובר, על דרך הכלל, בפטור מלא מחובת המזונות, גם כאשר חלוקת זמני השהייה של הקטינים אצל הוריהם שווה, שהרי כפי שהבהרנו לעיל עדיין הדין העברי רואה את חובתו של האב כקודמת לחובת האם לעניין זה, ואולם הדין העברי מאפשר לנו לשקלל בעת קציבת חיובו של האב גם את שיעור השתכרותה של האם, את אופן חלוקת האחריות ההורית לא רק בהתייחס לשעות השהייה של הקטינים אלא בהתייחס למחויבותו האישית האמיתית של כל אחד מהם לילדיו וכיוצ"ב, בדרך זו יש בכדי לרפא את החששות שהועלו על ידי בתי המשפט שמא מתן פטור מוחלט או הפחתה דרסטית בחוב המזונות המוטל על כתפי האב באופן מוחלט וקבוע יצור עימותים מלאכותיים ומיותרים בין ההורים על סוגית המשמורת וזאת אך ורק על מנת לקנות "הנחה משמעותית" בתשלום המזונות ולא מתוך ראייה אמיתית של צרכי הקטינים. כך הובאו הדברים בפסק דינה של כב' הש' י. וילנר בע"מ (חיפה) 318/05 - פלוני נ' פלונית (2006) -

"שיעור ההפחתה במזונות האב במקרים של משמורת משותפת, ייעשה בכל מקרה ונסיבותיו תוך איזון ראוי בין מכלול הגורמים לרבות, גובה הכנסות שני ההורים; רמת החיים לה הורגלו הקטינים; צרכי הקטינים ועוד כהנה וכהנה. ברי כי יש לבחון את היקף הפחתת דמי המזונות במקרים של משמורת משותפת, בצורה זהירה לבל תפגע טובת הקטינים. אין להתעלם מכך שהפחתת שיעור המזונות, טומן בחובו חשש כי משמורת משותפת תיחשב ל"כדאית" יותר מבחינה כלכלית, ובכך יוצר תמריץ לפתיחת חזית סכסוך חדשה בין ההורים בעניין משמורת הילדים, כאשר האב יבקש משמורת משותפת מתוך מטרה להביא להפחתת דמי המזונות, ותוך שבלהט המאבק והסכסוך בין ההורים תשכח טובת הילדים. לפיכך, על בתי המשפט לעמוד על המשמר ולוודא כי הסדר המשמורת המשותפת הוא כן ואמיתי ומיושם באורח המאפשר דאגה אמיתית לצרכי הקטינים, הן הרגשיים, הן הפיזיים, והן הכלכליים. בהקשר זה, איני רואה דופי בכך כי הנטל הכלכלי הכולל המוטל על האב בהסדרי משמורת משותפת, יהיה גבוה יותר לעומת דמי המזונות המוטלים עליו בהסדר משמורת בלעדית אצל האם, וזאת כאשר משקללים את דמי המזונות עם ההוצאות בהן האב נושא באופן ישיר. משמורת משותפת מתאימה במקרים בהם האב מוכן ומסוגל למעורבות גבוהה יותר בחיי ילדיו,

מעורבות אשר הינה לטובתו של הקטין. סביר בעיני כי מעורבות גדולה יותר בחיי הילדים תוביל אף למעורבות כלכלית גבוהה יותר" (הדגשה שלי – צ.ו.)

מחויבות משותפת למזונות הקטינים בתקופה שמעת הגעתם לגיל 6 ועד לבגרותם תוך הכפפת האב למעורבות כלכלית גבוהה יותר בצד התחשבות ביכולתו הכלכלית וביכולתה הכלכלית של האם, מביאה לטעמי לתוצאה נכונה ומדויקת יותר, בהסתכלות רוחבית, מאשר חלוקת חבות אריתמטית טבלאית קרה, ויש בה מענה ראוי לחששות שמעלה כב' הש' וילנר בפסק דינה.

שוב אדרש לדבריו של חברי כב' הש' ב.צ גרינברגר בתמ"ש (ירושלים) 2480/04 -

"מן המקובץ עולה כי אכן מן הראוי כי נאמץ גישה שוויונית יותר לחלוקת נטל המזונות, ופרשנות תקנת תש"ד המטיל את חיוב המזונות מדין צדקה בלבד תשרת מטרה זו, מאחר והיא מאפשרת הערכה ריאליסטית של מצבם הכלכלי של שני ההורים ללא שום חיובים אבסולוטיים שהם מנת חלקו של האב בלבד. ברם, יחד עם זה, גישה זו מטילה עלינו השופטים אחריות כבדה יותר מבעבר, מאחר ועלינו לדאוג שלא ללכת שבי אחר משוואות מכניסטיות הנחזות כמבשרות את השוויון (ואשר יוצרות "שוויוניזציה" כנ"ל ולא שוויון אמיתי), אלא עלינו לבדוק את מכלול הנסיבות של ההורים, להתחשב בהשפעות הכלכליות של מצבם לאחר הפירוד על כל מרכיביהם, ורק כך להגיע למסקנות כלשהן באשר ליחס הכלכלי שיהפוך למפתח לחלוקת נטל המזונות ביניהם. כך נגיע - בהתאם לכללי דין צדקה - לשוויון מהותי אמיתי, שהוא הערך אליו עלינו לשאוף במלאכתנו השיפוטית"

דומני כי לכך כיוון אף בית המשפט העליון בפסק דינו בבע"מ 1356/08 - פלוני נ' פלונית ואח' (2008) מפי כב' הש' א. רובינשטיין -

"...אוסף באשר לנושא הנכבד של הנשיאה השוויונית, כי דומה שאלבא דכל השיטות המתרוצצות בקרבה של מערכת המשפט, ישנה התקרבות לכיוון של השתוות ניכרת במעמד הצדדים בנשיאה בעול. דבר זה הוא בן הזמן; לא הרי הימים האלה כימים משכבר, ומערך היחסים במשפחה נשתנה - דבר המצוי, כך ניתן לומר, בידיעה שיפוטית. בעוד שבמשפחה "ההיסטורית", ברוב המקרים היתה האשה אשר על הבית והבעל "שר החוץ" המפרנס (אף כי היו לכך חריגים, לרבות בעולם התורני בו היו מכבר תלמידי חכמים שנסותיהם פירנסו). בעולם דהאידנא הנטיה היא יותר ויותר כי שני בני הזוג ייצאו לעבודה. יתר על כן, יש שיתוף גובר והולך של האב במטלות גידול הילדים, עד כדי שותפות רחבת היבטים ויישומים בין בני הזוג במקרים רבים. לכך אין המשפט אוטם את עיניו ואוזניו. מנגד, עדיין נודעת, בגילאים קטנים במיוחד, דומיננטיות לאם ביחס להשקעה בטיפול בילדים; ועוד, במשפחות פרודות, ההורה המשמורן (על פי רוב האם) משקיע משמעותית יותר ממשנהו בטרחה הכרוכה בגידול הילדים, וגם לכך יש ליתן ביטוי. כשלעצמי מאמין אני, כי ביטויים לכך אפשריים גם במסגרת הדין האיש, ולעניין יהודים - ההלכה, בגדרי פרשנות לחובות המוחלטות שעל האב (כמו עד גיל 6) ולמשמעו של דין צדקה (בגילים 6-15), שלא לדבר על מה שמעבר לגילים אלה" (הדגשה שלי – צ.ו.)

הרי לך גם בית המשפט העליון הכיר באותה חלוקת עיתים שהורתה בדין העברי המחלקת בין תקופת הילדות שעד לגיל 6 שאז האב חב חובה אבסולוטית למזונות ילדיו, לבין תקופת הנערות שלאחריה שאז עומדת להורים חובה משותפת כאשר חובתו של האב הינה חובה מוגברת ביחס לאם וזאת מתוך דיני הצדקה המיוחדים לדין המזונות ואשר שיעורה של חבות זו יקבע ע"י בית המשפט לאחר בחינת מכלול השיקולים שהזכרנו לעיל.

15. כב' הש' וילנר בפסק דינה הנזכר סברה כי בעת קביעת אחריות הורית משותפת יש לגרוע מחלקו של האב 25% מחיוב המזונות הרגיל ומאידך סברה כי אין מקום להפחית מחובתו בהשתתפות בדמי מדור שהינם קבועים ואינם משתנים בשל עצם העובדה שהקטינים שוהים חלק מהזמן עם אביהם. אנו סבורים כי יש לראות בדרך חישובית זו מעין "נקודת פתיחה" כאשר לא פעם יצדיקו הנסיבות הפחתה משמעותית יותר מחלקו של האב. זאת עוד, בשונה מעמדתה של כב' הש' וילנר, אנו סבורים כי על דרך הכלל במצב של אחריות הורית משותפת ראוי אף להפחית מהשתתפותו של האב בהוצאות המדור הנדרשות לאם, שכן לטעמנו מידת ההוגנות והצדק דורשת זאת שעה שגם האב נדרש לסכום דומה לצורך שכירת מדור המשרת את ילדיו פרק זמן זהה (וראה לעניין זה לאחרונה את פסק דינו של בית המשפט המחוזי במחוז המרכז בעמ"ש 25027-02-14 פלוניס נ' פלונית (2014)).

כעת אחר מסע ארוך בכלליו, מהותו ותכליתו של הדין העברי הנוגע למזונות קטינים, נבוא לעניינו ונבקש ליישם את הדין על הנדון.

הנדון

6. להלן העובדות אשר נקבעו ע"י בית משפט קמא ואשר איננו מוצאים מקום להתערב בהן וכן עובדות נוספות עליהם הסכימו הצדדים בדיון שהתקיים לפנינו.

עסקינן בבני זוג יהודיים אשר נישאו זל"ז כדמו"י בחודש מרץ 1999 ואשר התגרשו בגט פיטורין בחודש מרץ 2014. מנישואיהם אלו נולדו לבני הזוג שלושת ילדיהם ס. יליד 24.9.02, נ. ילידת 16.3.04 וי. ילידת 30.4.07, היינו הקטינים הם בגילאי 7.5 עד 12 לערך.

17. האם משתכרת סך של כ- 13,300 ₪ נטו ואילו האב סך של כ- 12,500 ₪ נטו בממוצע.

הצדדים הסכימו על חלוקת רכושם וזכויותיהם בחלקים שווים בניהם, רכוש זה כולל אף דירת מגורים בשוהם אשר נמכרה ותמורתה חולקה בין הצדדים כאשר כל אחד מהצדדים קיבל כמליון ₪.

מעט שנפרדו הצדדים שכרה האם דירה למגוריה בשכ"ד חודשי בסך 4500 ₪.

האב מתגורר בדירה אותה שכרו הצדדים עוד קודם לפירוד בניהם בשכ"ד חודשי בסך של 6000 ₪ לחודש.

18. האם הוסיפה וטענה בכתב תביעתה כי בעת המעבר לדירה אותה שכרה רכשה מוצרים חדשים ושונים המשמשים את הקטינים בעלות של 53,000 ₪ (האם צרפה כנספח י"ג ואילך לכתב תביעתה הן

את רשימת הפריטים והן את חשבונות הרכישה שלהם) בית משפט קמא לא דן בטענתה זו והוסכם בין הצדדים כי במסגרת הערעור הנדון לא תדרש ערכאת הערעור לדון בה (ראה עמ' 7 ש' 23 לפרי' הדיון מיום 31.12.14).

19. עוד מוסכם על הצדדים כי נכון להיום הקטינים שוהים עימם פרקי זמן זהים ואחריותם ההורית הינה משותפת ושווה, זאת על אף שטרם ניתן פסק דין סופי בעניין זה ע"י בית הדין הרבני.

20. בפסק דינו קבע בית משפט קמא כדלקמן -

א. התביעה לחיוב האב לתשלום דמי מזונות לידי אימם – תידחה.

ב. כל אחד מההורים ישא במלוא צרכי הקטינים לרבות מזונותיהם ומדורם בעת שהיית הקטינים עמו עד לסיום שירות החובה הצבאי של כל אחד מהם.

ג. בנוסף ישאו הצדדים בחלקים שווים בהוצאות רפואיות חריגות של הצדדים; הוצאות צהרון או מועדונית עד גמר כיתה ד'; הוצאות בית ספר; שיעורי עזר (על פי המלצת מורה מיקצועי); חוגים (עד שני חוגים לילד בתעריף מקובל); מחזור אחד של קיטנה בתקופת החופש הגדול וחופשת הפסח.

ד. תשלומי המל"ל בגין הילדים יועברו לידי האם ויבואו בחשבון כלל חלוקת ההוצאות בין הצדדים; האם תדאג לביטוח הרפואי המשלים ולתשלומי בית ספר, ואף הוצאה זו תחושב בחשבון ההוצאות הכולל של הצדדים שיאוזן בניהם.

טענות הצדדים

21. עיקר מחלוקתם של הצדדים, כאמור, הינה האם צדק בית משפט קמא בכך שפטר את המשיב מלשאת בצרכי הקטינים שעה שהם שוהים אצל המערערת.

לטענת המערערת הדין החל, רוצה לומר הדין העברי כפי שפורש בפסיקת בתי המשפט מימים ימימה, מורה כי על האב לשאת בכל צרכיהם ההכרחיים של הקטינים, לפיכך, לטענתה, שגה בית משפט קמא בדחותו את תביעת המערערת.

מנגד סבור המשיב כי פסק דינו של בית משפט קמא ראוי ונכון והוא תואם את עקרונות הצדק והשיוויון העולים הן מחוק יסוד כבוד האדם וחירותו והן מפרשנות ראויה של הדין העברי עצמו, וכי בנסיבות העניין, כאשר ההורים שניהם משתכרים משכורת נאה וזהה שדי בה לכלכלתם שלהם ולצרכי הקטינים וכן חולקים בניהם את האחריות ההורית וההשגחה על הקטינים באופן שווה – צדק בית משפט קמא בקביעתו לפיה כל הורה ישא בצרכי הקטינים בעת שהם שוהים עמו.

22. נציין כי באי כוח הצדדים הוסיפו והבהירו כי הם מסכימים לחלוקת ההוצאות הרפואיות, החינוך, חוגים, קייטנות ושיעורי עזר כפי שנקבעה בסעי' 40 (א) - (ו) ובסעי' 40 (ח) לפסק דינו של בית משפט קמא.

23. מאחר ובדיון הנוגע ליישומו של הדין האישי הארכנו בפתיח נבוא מיד אל ההכרעה. אנו מקבלים את ערעורה של המערערת על פסק דינו של בית משפט קמא.

הצגנו לעיל באריכות רבה את עמדתנו באשר לפרשנותו הראויה של הדין העברי באשר לצרכי מזונותיהם של קטינים בני 6 ואילך. על פי פרשנות זו החיוב במזונות ילדים אלו הינו מדין הצדקה ואולם החבות העיקרית ע"פ דיני צדקה הנוגעים למזונות קטינים נופלת ע"פ הדין העברי לשכמו של האב ואילו על האם נופלת חבות מישנית בלבד. דרך זו מאפשרת לבית המשפט גמישות רבה בפסיקת שיעור המזונות בהם יחוב האב ומלאכת הפסיקה תעשה תוך התחשבות בפרקי הזמן בהם שוהים הקטינים אצל כל אחד מהוריהם, הכנסות ההורים, כושר השתכרותם ומצבם הכלכלי תוך שימת דגש על יכולתו הכלכלית של האב, הסך שיוותר בידיו של כל אחד מההורים אחר ניכוי הסך הנדרש לכלכלתו שלו, שיקלול זמני השהייה של הקטינים עם ההורים, בחינת אחריותו ההורית האמיתית של כל אחד מההורים לענייני הקטינים לבד מעצם חלוקת הזמן הטכנית ועוד. גמישות זו יש בה להביא לפסיקת מזונות ראויה ומאוזנת הן בפן הצר הנוגע לבני הזוג המתדיינים והן בפן הרחב הנוגע לציבור כולו כפי שפרטנו לעיל בהרחבה רבה.

24. בנדון, לאור הנתונים המפורטים לעיל, ובהתייחס להכנסותיהם הנחזות של הצדדים ועובדה כי במסגרת איזון המשאבים בניהם קיבל כל אחד מהם סך של כמיליון ₪, ונוכח הבהרת ב"כ המערערת כי אין הוא טוען לצרכי קטינים בסך העולה על הסך שנקבע כסך ראוי לצרכיהם ההכרחיים של קטינים בפסיקת בתי המשפט, ובהתחשב בחלוקת האחריות ההורית שבין הצדדים, אנו סבורים כי ראוי לחייב את האב במחצית עלות ההוצאות ההכרחיות של הקטינים ומחצית עלות חלקם במדור בעת שהם שוהים עם האם.

25. וביתר פירוט –

אנו מעריכים את הוצאות האם למזונות שלושת ילדיה בעת שהותם עימה, לרבות כלכלה והוצאות אחזקת מדור, בשיעור של 3500 ₪, זאת נוכח הבהרת ב"כ המערערת כי הקטינים אינם נצרכים להוצאות מיוחדות מעבר לסך אותו נוהגים בתי המשפט לפסוק ובהתחשב בחלוקת הזמנים בין הצדדים (עמ' 5, ש' 5-6 לפר' הדיון מיום 31.12.14) כידוע, בתי המשפט העריכו צרכים הכרחיים לקטין בשיעור הנע בין 1250 ₪ עד 1400 ₪ לחודש ללא מדור וחינוך וללא צורך בהבאת ראיות ואולם הפחיתו מעט מסך זה כאשר עסקין במספר ילדים בגדר "נר לאחד נר למאה", (ראה סע' 44 לפסק דינו של כב' הש' א. זגורי בתמ"ש (נצרת) 35921-05-13 - ש.ל.ג. ואח' נ' מ.ג., (2013) המביא רשימה ארוכה של פסקי דין אשר פסקו כאמור) בהערכתנו שיקללנו את צרכי הקטינים בעת שהותם עם אמם בהתייחס לרמת החיים הנחזית של הצדדים ובהתחשב בפרקי הזמן בהם מצויים הקטינים בפועל עמה. בהתייחס לגילאי הקטינים וחובת הצדקה המוגברת על האב לדאוג לכלכלתם, כפי שהבהרנו לעיל באריכות, ובהתחשב בכך שהאב דואג לצרכי הקטינים בשעה שהם עמו, ובשיקלול העובדה כי אחד הילדים היה

בגיל חיוב מעיקר הדין משך תקופה קצרה מיום הגשת התביעה, אנו מוצאים לחייב את האב בהשתתפות במזונות אלו בשיעור של 50% ובסה"כ 1750 ₪.

כמו כן חלקם של הקטינים בהוצאות המדור בעת שהייתם עם אימם עומד על 2250 ₪, המהווים 50% מדמי השכירות העומדים על 4500 ₪ כמקובל לקביעת חלקם של שלושה קטינים במדור (ראה - תמ"ש (נצ') 14993-02-11 ה.ד. (קטין) ואח' נ' ד. (2011)) ותמ"ש (ת"א) 45124-02-12 א.ז. נ' ג.ס. (2013)). אנו מחייבים את האב להוסיף ולשאת אף במחצית מסך זה ובסה"כ – 1125 ₪.

סה"כ יוסיף האב וישא במזונות שלושת הקטינים ובמדורם בסך של 2875 ₪ לחודש לידי המעוררת.

כמו כן קצבת הילדים המשולמת ע"י המל"ל תעבור לידי המעוררת.

26. כמו כן ישאו הצדדים בחלקים שווים בהוצאות הרפואיות החריגות של הקטינים כמפורט בסעי' 40 (א) לפסק דינו של בית משפט קמא כאשר מובהר כי ע"פ הסכמת הצדדים הם יוסיפו וישאו בחלקים שווים אף בהוצאות איבחונים ועלות שיעורי הוראה מתקנת בחלקים שווים.

27. עוד יוסיפו הצדדים וישאו בחלקים שווים בעלויות השונות המפורטות בסעי' 40 (ב)-(ו) ו-40 (ח) לפסק דינו של בית משפט קמא.

28. סכום המזונות יהיה צמוד למדד המחירים לצרכן וישולם מדי 10 לכל חודש החל מחודש ספטמבר 2012, מועד הגשת התביעה.

את חוב העבר ישלם המשיב למעוררת תוך 30 יום.

29. סך המזונות ישולם עד להגיעם של הקטינים לגיל 18 או סיום לימודיהם התיכוניים ע"פ המאוחר. לאחר כן יעמוד סך המזונות על שליש מהסך הנזכר וזאת עד לסיום שירות החובה הצבאי ו/או השירות הלאומי.

30. המשיב ישא בהוצאות משפט בסך של 15,000 ₪.

השופטת נד"ב והשופטת פלאוט

קראנו את פסק דינו המעמיק של חברנו השופט ויצמן ואנו מסכימות לתוצאה אליה הגיע. נימוקי פסק הדין כמו גם תוצאותיו מביאות לתוצאה מאוזנת הן בהיבט הצדדים המתדיינים והן בהיבט הרוחבי הנוגע לקביעת שיעור חיובו של אב במזונות ילדיו עפ"י הדין האישי היהודי החל. עפ"י הגישה המוצגת קביעת המזונות תעשה, על דרך הכלל, אחרי איזון כולל של הכנסות המשפחה, ותביא בחשבון את נסיבותיה של המשפחה הספציפית נושא הדיון, לרבות השתכרות בני הזוג, גילאי הקטינים, רכושם של בני הזוג, המדור בו הם מתגוררים יכולתם הכלכלית הנחזית, סוג המשמורת שנקבע להורים ואופן חלוקת האחריות ההורית בפועל, תוך הקניית שיקול רחב לבית המשפט. כך אנו

נמנעים משימוש בחלוקה אריתמטית ושימוש בנוסחאות קבועות, גישה אשר אולי נראית כלפי חוץ כשיוויונית אך לא פעם עלולה לפגוע בצד אשר למרות החלוקה השיוויונית הלכאורית הוא זה אשר נותן את "הטון" במישור האחריות ההורית.

לעניין זה נפנה למאמרה של רות הלפרין-קדרי "מזונות אשה: מתפישה של שונות לתפישה של (אי)-שוויון" משפט וממשל ז' (תשס"ה) 767. במאמר זה דנה המחברת במזונות אשה, ובפרט בקיזוז כושר ההשתכרות של האשה וכך היא כותבת:

"לא תמיד מה שנראה במבט ראשון מתקדם ונאור... הוא אכן כזה. לפעמים דווקא בשיטה שנתפסת כבלתי שוויונית בעליל יש אלמנטים נכונים יותר ותואמים יותר את המציאות החברתית-כלכלית, ואת השוויון המהותי המתחשב בתשתית המשפטית, הכלכלית והחברתית, יותר מבשיטה שמנסה להילחם בה" (בעמ' 770).

אנו סבורות כי הפרשנות המוצעת לדין העברי אף מתיישבת יפה עם פסקי הדין הידועים של בית המשפט העליון בפרשות אוחנה (בע"מ 5750/03) וצינובוי (בע"מ 2433/04) ובדרך זו נקט בית משפט זה בפסק דין שניתן לאחרונה בהרכב אחר בעמ"ש 25027-02-14.

הוחלט כפסק דינו של הש' צ. ויצמן.

ניתן היום, ט"ו טבת תשע"ה, 06 ינואר 2015, בהעדר הצדדים.

צבי וייצמן, שופט

ורדה פלאוט, שופטת

מיכל נד"ב, שופטת

אב"ד